

letes uton való földhözjuttatásával, erős vagyonos kisbirtokososztály létesítését és szaporítását óhajtják munkálni.

Egyesületüket különválasztják a „Magyar Gazdaszövetség“-től s ezt elnökük a következőkben okolja meg: A Gazdaszövetséget felülről építik lefelé, a Kisbirtokos Szövetség alulról épül felfelé. A Gazdaszövetséget megalkották nagyuraink, a Kisbirtokos Szövetséget egyszerű kispazdák. Nagybirtokosaink belátták, hogy az ők egyesületeibe a kispazdák zöme bele nem vonható s miután szükségét érzik annak, hogy a kispazdák is velük tartanak s a kispazdák tömegerejét is kezükben akarják tartani, megalkották tehát a „Gazdaszövetséget“, a melyben az ő vezetésük alá iparkodnak helyezni a kisbirtokosságot.

Csinálnak sok hasznos dolgot, de egyesületük a kisbirtokosságnak csak azon ügyeivel foglalkozik, amelyek nem érintik a nagybirtokosság külön érdekeit és kiváltságait.

Azokról a sérelmekről, amelyek a nagybirtok előnyére, a kisbirtokosság kárára elkövették, mélyesen hallgatnak s a kölcsönös megértést nem a sérelmek orvoslásával, hanem azok elhallgatásával törekednek létrehozni. Birtokpolitikájukban előbbre helyezik a nagybirtokot, a kisbirtoknál és a mostani helytelen birtokmegosztást védik.¹

¹ Szabó István orsz. gyűl. képvis. „Magyar Lobogó“ 1912. jun. 2,

III.

A gyakorlati szociális teendők ismertetése.

A) Mezőgazdasági.

A különböző irányzatok javaslatait s más ide tartozó eszméket együtt tárgyalom, illetve a teendőket csak főbb vonásokban vázoló, helyenkint érintem kiválóképpen a „székely kérdés“ egyes ágait. Elvül állítom fel, hogy mindenirányu felvetett javaslat megismerése szükséges, amiből nem következik, hogy azonnal sajátunkká tegyük, hanem ami jó és megfelelő azt használjuk fel. Érvényesítsük ebben is az evangéliumi figyelmeztetést: „Mindeneket megpróbáljatok“

Legfontosabb kérdés a *kispazda szakképzése*.

Minél fejlettebb a földművelés, annál kisebb földdarab kell egy ember táplálására. Ezt intenzív gazdálkodás által érhetjük el. Ha sok termésszaporító javítást alkalmazunk, akkor intenzíven (belterjesen) gazdálkodunk. Ilyen gazdálkodáshoz vezet a mély szántás, helyes vetőmag kiválasztás, kellő mennyiségű trágyázás, műtrágyák alkalmazása stb.

Idevonatkozóan a radikális irányzat javaslata igen helyes. Ezt magam is javasoltam — ez irányzat megismerése előtt — a székely kérdésben.¹

A javaslat a következő: Minden agronómiai programban azt olvasom, hogy a székelyt arra kell megtanítani, hogy egy kalász helyén kettőt növeljen. Mutatte-e ezt meg valaki itt a megyéinkben, a mi talajunkon, a székelynek? Tudtommal senki. Már pedig — egyéb téren is — de ennél igazán, csak az itt bemutatott példa fog hatni.

E kérdés célszerű megoldásánál az alábbi gondolatom támadt. Miután a Székelyföldön, különösképpen megyénkben, gazdasági szakiskola nincs, küldene az állam egy ilyen székely községbe (mint például Homoródszentpál) egy gazdasági szaktanárt vagy tanítót egy évre, aki télen át naponként délelőtt vagy délután előadást tartana a 20–25 éves fiatal gazdáknak; előadáson kívül pedig utmutatást adna téli takarmányozásra, az állatállománnyal való bánásra stb. Tavasszal velük menve a mezőre, az arra kijelölt területen bemutatná a különböző szántásokat, az ősziék alá való szántást, talajelőkészítést, trágyával, műtrágyával stb.

Ha így, egy évig lehetnének szakszerű vezetés alatt, úgy hiszem, hogy a székely gazdasága átalakulna is fellendülne!

Az állam kellene fizesse a szaktanárt és bo-

¹ Hol kezdjük a székely mentést? (Szoc. tanulmány.) Székelyország. 1914.

csássa rendelkezésére a szükséges gazdasági eszközöket.

Ilyenképpen lehetne kísérletezni.

Ha aztán beválna, alkalmazni megyénként az egyes székely községekben. Így aztán 10–15 éven belül remélhető az átalakulás! Ez nem volna hosszú idő, mert ennyi szükséges az átalakuláshoz.

A radikális irány, e munka véghezvitelére azokból a szakképzett gazdatisztekből kívánna küldeni, akik állás nélkül vannak.

Ebben az agronómiai oktatásban részeltetni kellene az ország minden nagyobb és egymáshoz közelfekvő községét, nemzeti és faji különbség nélkül.

Ha ez felette terhelné az államot és erre nem jutna pénz, szekularizálja az állam az egyházi javakat és a belőlük nyert jövedelmet fordítsa mezőgazdasági oktatásra.

A „Magyar Gazdaszövetség“ kétségtelenül elismerésreméltóan munkált a felnöttek oktatása érdekében, az általa képviselt irányban. A „Gazdakörök“ megalakítása az ő érdeme. E téren és az ezzel kapcsolatban tartani szokott gazdasági szakelőadásokról, tapasztalataim alapján, nem tudok akkora bizalommal szólni, mint a mekkorát másoknál tapasztalok.

A „Gazdakör“ helyes intézmény. Aprólékosan, szűkebb körökben, meg van a hatása sok helyen. Elvonja az embereket a korcsmazástól, egy-egy ke-

veset éleszti az olvasási kedvet; meg van a jogcím kedvezményes áron vetőmaghoz, gazdasági gépekhez való jutáshoz stb.

De nincs meg ugyyszólván semmi átalakító hatása, gazdasági téren!

Én alapos megfigyelés után azt mondhatom, hogy azoknak a vidéken tartott 1–2 órás gazdasági szakelőadásoknak, semmi látható eredménye nincs.

Azok az előadások, amellet, hogy bármily ékes szóval, meggyőző erővel adatnak elő, a merő figyelemhez nem szokott falusi emberre, fárasztólag hatnak, ezenkívül pedig a *gazdasági rendszerekre átalakítólag nem hatottak*. Pedig erre volna szükség!

Minden program ezt hangoztatja. Hol vannak a tettek? Magától a néptől, önként hiába várjuk. Gazdaköri könyvtáraink polcain a gazdasági szakkönyvek érintetlenül hevernek.

Ezért volna szükség e téren is a falusi vezetők szociális hozzáértésére, mert ők, akik mindennap közvetlenül látják a bajt és veszedelmet, ők tudnák a szükséges orvosszereket is ajánlani vagy alkalmazni s így feleslegessé válnék annyi meddő és hiábavaló kísérlet.

Ilyen megvalósításra való alkalmas tényezők: kezdetben a legszükségesebb *gazdasági gépek* — szorórosta, triőr — beszerzése, melyek a helyes és tiszta vetőmag kiválasztására vezetnek. További haladás során az okszerű tarkarmányozás elérése

céljából: a *szecskaavágó*, majd a gazdasági munkák megkönnyítése végett, 2—3 soros kukorica sorvető és kapáló gép.

A helyes trágyakezelés elsajátítása céljából beton vagy agyag alapzattal készített *trágyatelepek*. Közismert tény, hogy a székely gazda, ma is közönyösen veszi, a tárgya rendszeres kezelését.

Állattenyésztés. Az intenzív gazdálkodás szempontjából szükséges. A radikalizmus helyteleníti az államnak nagymérvű beavatkozását, mely szerint kiszabja, hogy melyik vidék milyen fajtát tenyészsen. Az állam üszöket vagy teheneket nem ad, csak apaállatokat kedvezményes áron. Erre vonatkozólag sok a tennivaló. Állattenyésztésünk fejlettségével nem kérkedhetünk.

Nincs elég okszerűség és kötelezettség: minden a véletlen eshetőségre van bízva, azt látom. Fajtenyésztésre, kiválasztásra, tejelőképességre nem tekintenek.

Midőn ez irányban puhatolóztam, azt a felvilágosítást nyertem, hogy azokból a hiresebb tehénészetekből (pl. a Sperker-féle Erdélyben) üsző féle soha sem kerül kiosztásra, így a székely kispazda, fajhoz sohasem juthat.

Vették és veszik a drága apaállatokat, de tehen állományuk innen-onnan vásárolt lévén, rendszeres tenyésztés nehezen érhető el!

De az is lehet, hogy a nagyobb része, azt sem tudja miben áll?

Évek óta általános panasz tárgya a nép körében a drága áron vásárolt apaállat s ezek tarthatására a nagy rovatal.

Általánosan tudott dolog, hogy miképen a híresebb cégnél való vásárlásoknál a cég nevét kell megfizetni a drágább árakban, úgy az apaállatok értékét is az neveli, hogy kiknek az istállójából kerül ki.

Ilyenkor a gazdasági felügyelőség 30 százaléka csak illuzóriussá lesz.

Pedig volt rá eset, hogy a híres istállóból származott bika nagyon is gyengén szuperált.

Mint alkalmi példát megemlítem egy székely községünknek bika-vásárját.

A k i bikavásárra kiküldött embereink, életrevaló ügyességük által, fejhajtás közben, megvásárolták ezer koronáért, egy kispasztortól azt a bikát, a melyik a kiállításon az *első díjat* nyerte.

Azt mondták már most az arra illetékes szakemberek, ha ez a bika X vagy Y nagybirtokosé lett volna, kétezer korona lett volna az ára. Itt van a visszasság!

Ha az a kistenyésztő, 1 és $\frac{3}{4}$ év után 1000 koronát kap az állatjáért, a reáfordított gondozása tisztességesen meg van fizetve. Ő a *hírességeért* nem vehet hasznot. S ha vehetne, azt valamelyik székely kisközség népe fizetné meg.

A legtöbb székely kisközségben a bikatartást

rovatal útján fizetik s épen ez a nagy nehézség. Ugyanis a tartás költsége évről-évre mind drágább, 10—12 korona rovatal is esik sok helyen egy tehén után.

A ki a székely kispasztor pénzügyi helyzetét ismeri, belátja, hogy ez meglehetősen nagy teher rajta évenként.

Gazdaköri beszélgetéseink közben felvetődött az a gondolat, hogy nem lehetne-e a bikatartást is, a ménlótartás normájára állami kezelésbe venni? Mert a lótenyésztésben az egyes székely vidékek is haladnak, ami örvendetes jelenség; hátha a szarvasmarha tenyésztéssel is úgy történne?!

A *legelőjavítás*, különösen székelyföldön, kiváló fontossággal bír. Szikár oldalas vízmosásos hegyoldalak, tele borsika fenyő-bokrokkal, kisebb és nagyobb — épületekhez való — kövel, favályu mellette, gyengén felszerelt gémes kut, ez a *székelyföldi legelő*.

A borsikafenyő kiirtása, a kövek felszedése, a vízmosásos helyek és mélyebb árkok kemény kőgátkötésekkel való ellátása; a csorda részére karámok (kosár) csináltatása s ezáltal a legelőtrágyázás rendszeres kosárforgatással való elvégeztetése, képezheti a legelőjavítási fontosabb teendőket.

¹ A radikális irányzatnak ama felfogását, hogy az erdélyi fehér szarvasmarha tenyésztését rákényszerítik a székely népre, nem osztom. Ez okszerű tenyésztés mellett nem volna baj, mert ez a faj erőre, jármozásra a székelygazdának megfelelőbb mint a lustább vérű és igényesebb piros-tarka. Megfelelő tejelő egyedeket is lehet kiválasztani.

Városokhoz közel bevezethető volna a *bolgár-rendszerű kertészet* (zöldségtermelés) gyakorlatba vétele. *Baromfitenyésztés, gyümölcstermelés, méhészet* stb. ezekből, mind igen szépen jövedelmező foglalkozási ágat lehet csinálni.

A háziipari tanfolyamok tartása igen helyes intézmény gyakorlati szempontból is. Én a székely nyomoruság egyik tényezőjét éppen abban látom, hogy nincs téli foglalkozása, mely keresetet nyújtana! Csak azért pedig Amerikába átvitorlázní, kissé nehéz dolog!

A háziipar fejlesztésének azonban az a megöleje, hogy *nincs gondoskodás a készítmények értékesítéséről.*

E téren különben, még az is nyereség, ha például a házi szükséglethez megkívántató gazdasági eszközöket megtudják készíteni.

A fogyasztási szövetkezet hasznos és szükséges volta, ma már bebizonyosodott tény. Hazánk társadalmi átalakításában elismerésre méltó helyet foglal el. Részletes ismertetése és ügyvezetése, gyakorlati előadás részletes tárgyát kell képezze. Ezzel kapcsolatban ki kell terjeszkedni az *értékesítő szövetkezet* kifejlesztésére is.

Tejszövetkezet. Egyike a leghasznosabb intézményeknek. Hazánkban még szervezetlenséggel küzd, de kitartó vezetés és helyes pártolás mellett még így is fenntartható és sokszor egész vidék

népének (Székelyföldön is) boldogulását biztosítja.¹

A hitelügy. Az egész gazdasági birtokpolitikának, haladásnak ez a tengelye. A romlás a mi ért a múltban, ez ügy hiányának vagy rendszertelenségének tulajdonítható; az épülés, haladás ennek helyes alapvetésén és rendszeres haladásán fog föl-emelkedni! Szükség megismerni, e célt szolgáló intézmények szervezeteit szabályzatát. Ilyenek: „Orsz. Központi Hitelszövetkezet,” „Közhasznú Takarékpénztárak,” esetleg „Községi Takarékpénztárak“.

E kérdésre vonatkozólag megvizsgálandó, Bizony László „Hogy mentjük meg Erdélyt“ (Budapest, 1913.) című munkája, továbbá Dr. Bodor Antal „A kisbirtok hitelreformja“ (Magy. Gazd. Szeml. 1905. jan.) című közleménye.

Adózás. Elismert tény, hogy a kispazda birtokához és jövedelméhez arányítva, felette meg van terhelve. E helyzetének megismerésére és az igazság és méltányosság szerinti rendezésére törekedni, a nép helyzete érdekében álló feladat. Azt mondja Szeberényi erre vonatkozólag, hogy: „A paraszt jól tudja, hogy adó nélkül az állam fenn nem állhat; de az igazságtalan adórendszer megingatja, a nép lelkében az igazságérzetet, elkieseríti ha látja, hogy az urak kisebb terhet viselnek“.²

¹ Lásd erre vonatk. „Nyolc év Hom.-Szentpál község szövetkezeti életéből“ című kis munkámat, Székelyudvarhely, 1912.

² Szeberényi. I. m. 12—13. oldal.

A jövedelemadóról szóló 1906. évi X. t.-cz. szerint lett volna a kiscgazdáknak némi kedvezménye. De e t.-c. végrehajtása felfüggesztett. Csodálatos, hogy e törvénycikknek alkalmazásban való megmaradását „agrár“ nagyjaink nem követelték és követelik olyan szívóssággal, mint például a *vám-védelmet!*

Az adózás különféle címei és nemeinek megismerése azért is szükséges, mert az egyenlő teherviselés elvétől, messze vagyunk. Hazánkban, a földbirtok arányában, fordított progressivitás van.

Az igazságtalan adóterhek és a magyarországi kisbirtokosok nyomott helyzetének jellemzésére lásd az alábbi gazdasági kör elnökségének feliratát:

— Nagytekintetű Országgyűlés! A társadalomnak minden rétege lépéseket tett már jogainak és érdekeinek megvédése tekintetében s alig van közülök egy osztály is, mely létkérdésében vagy teljes eredményt, vagy legalább ezzel biztató intézkedéseket ne ért volna el.

Egyedül állunk — mint a tenger közepén a szirt — még mi, akik a mások érdekeinek kielégítéséhez példátlan türelemmel járultunk hozzá s példátlanul egyedül állunk, mikor a mi megélhetésünk kérdése oly nehezen tud felszínre vergődni s ha fel is bukkan itt-ott néha, mintha mázsányi terhek húznák a feledés vagy a hétköznapiasság rideg közönye alá.

Pedig érdemes volna vele foglalkozni, mert nemzetgazdasági tekintetben alig volna ennél jelentősebb kérdés s alig volna kedvezőbb az állami egység fenntartására.

Az elidegenített, a kizsarolt kisbirtokok idegen tulhal-

mazosítása óriási veszély csiráját rejt magában, melynek elejét venni amily régi kötelesség lett volna, oly égető szükségét képez most.

Az adóval agyonsanyargatott kisbirtokoktól ma már elkedvetlenedik a gazda, a mikor látja, hogy évi fáradságos, verejtékes munkája alig hozza be az adót s alig annyit, hogy a tőke megtarthatásához szükséges váltoanyag kikerüljön. Hol van még ezután a munka megérdemelt jutalma, hol a család megélhetése.

A birtok az adózás rendszerében egyedül áll, mit eltagadni nem lehet s mit megfoghat az adókövető közeg; — egyedül áll, mely az idő viszontagságainak oly nagy mérvben ki van téve s nem a hozadék, hanem a lényeg: a terület adózik.

Ebben rejlik aztán a legnagyobb mezőgazdasági pangás, a kisbirtokok napról-napra való kisebbedése és a kisbirtokos osztály fogyatkozása.

Ez a jövő felett való kétségbeesés kényszerít bennünket a tömörülésre s ez adja ajkunkra a panasz szavát, mely az ország érdekeit szíven viselő nemzeti kormány, valamint a tenni hivatott hazafias országgyűlésnél süket fülekre nem találhat.

Adórendezést kérünk, nem a mostani hozadék-rendszer, hanem az általános jövedelem s a létminimum alapján, mely ne a falatot vegye ki a munkás szájából, hanem a felesleget terhelje.

Nem kívánunk mi adómentességet, csak azt, hogy annyi adót fizessünk, amely mellett családunk nincs az éhínségnek, nélkülözéseknek kitéve s hogy az a kevés, mely tulajdonukat képezi, ne fenyegető terheket, fizetéseket, hanem kenyeret képviseljen s jelentsen.

Az agyonhajszolt kisbirtokok megölő átka a lelkiismeretlen kataszteri osztályozás, amely a nagyobb birtokok védelmezéseként a kisbirtokokra sütötte ki a föld kiválósá-

gát, mind primáknak jelentvén ki őket. Ennek további fennmaradása a közbirtokososztály megsemmisülését jelenti.

Égető szükségét képez az új kataszteri becslés, de nem lelkiismeretlen és befolyásolható becselő-biztosok, hanem ezeket kizáró bizottságok útján, akik a rájuk háramló tisztséget kötelességnek, nem pedig úri passzióknak tekintik s kedvtelésre, vagyonszerzésre nem használják fel.

A földadó, valamint az igazságtalan házadó rendezésének szüksége mellett igen méltánytalannak bizonyultak a kereseti adók is. Ezek úgyszólván a fajsziporítás ügyis terhes voltát büntetik s nem elég, hogy a kisbirtokos a föld- és házadót nyögi, de adót kell fizetnie azért is, mert az államnak katonát, munkáspolgárt s nőket nevel, míg a gyermektelen emberek ilyenekért való nemfizetéssel úgyszólván kedvezményt élveznek.

Ilyen a mai igazság s mégis zúgolódunk, hogy az egygyermek-rendszer kezd ijesztően tért foglalni.

Tessék csak még egy pár kereseti adót rányomni a sok gyermekű családapára, hátha megváltoztatná ezt!

Nem akarunk az adórendezés pénzügyi oldalába belebocsátkozni, mert azok elbírálására magunkat illetékesnek nem tartjuk, csak megemlíteni kívántuk ezeket, mint olyanokat, melyek a mai adórendszer megmaradásának káros s elviselhetetlen voltát bizonyítják.

Tömörülésünk egyedüli célja a törvényhozás és a kormány figyelmének, érdekeinek megvédése, valamint állapotunk tarthatatlan voltára való felhívása s azok orvoslására való tevékenységének kikérése.

Alázattal esedezünk azért, hogy félszázados sanyarúságunk s küzdésünk tekintetbevételével úgy a kormány, mint az országgyűlés többségben levő pártjának programjába felvett fokozatos adórendszer behozatala kérdésében lépéseket tenni s a kisbirtokososztály megmentéséhez segítő jobbot nyújtani méltóztassék.

Kelt Jászládányon, 1907. évi április hó 28-án, a szolnoki választókerület közegei által tartott népgyűlésen.

Alázatos tisztelettel

A jászládányi gazdasági kör Elnöksége.

b) Társadalmi

teendők közül sürgősebb feladat nem lehet, mint amelyet így lehet általánosságban kifejezni: a *falu emelése*.

Az előbb felsorolt intézmények is kétségkívül a falu színvonalának emelésére szolgálnak, de inkább gazdasági téren. De emellett még sok kívánni való van, amelyre érdemes figyelmet fordítani, már csak azért is, hogy ne legyen sokszor olyan *félelmetes*, szinte *visszataszító* sok emberre nézve — köztük az ottan munkálni hívatott vezetőkre (pap, tanító, jegyző) — a *falu*. Sajnálattal látom nem egy helyen, hogy csakugyan egy-egy elhagyott faluba került „vezetőemberek“, ahelyett, hogy a falu színvonalát igyekeztek volna együttes munkával emelni, inkább maguk szálltak alá és alkalmazkodtak, a falu elhagyatottságához. Innen a sok elégedetlenség és zúgolódás és a falu és a falusi élet lebecsmérelése!

Nem elég a jelszót kiadni „vissza a faluba“! Ha ez csak a romlatlan öserő feltalálására vonatkozik, érthető, de ha az ottan való élésre, bizony nem egyszer, nem egy helyen gyötrellem.

A falu állami életünkben és állami vezetőink által, mostoha elbánásban részesült a várossal szemben. Minden előny, fény, pompa ezekre fordított. Azt mondja Szeberényi: Európa legtöbb államában elhanyagoltak a falvak, de seholsem oly erős ez újkori irányzat, mint nálunk. Fővárosunk emelésére adakozik a legféltreesebb falucska is.¹

Az iskoláztatás terén sok tennivaló vár ránk. Azt kell mondjam, hogy hazánkban a mindenkori kormányok, nem akarták komolyan a nép haladását, még a legelemibb ismeretek terén sem. Mert különben megszorították volna a beiskoláztatás és az iskolába járatás törvényét! Az 1868. évi 38. t.-c. alapos revízió alá jöhetne, ugyszintén az 1893. évi 44. t.-c. a birságolásokról. Bebizonyított tény, hogy az arra illetékes tényezők, — egy kevés adag — tág lelkiismeretessége mellett, hónapokig mulaszthatnak a gyermekek, büntetés nélkül. Különösen áll ez az ismétlő iskolásokra. Pedig itt e korban volna szükség leginkább az ismeretek szerzésére. De ha a szülőnek ismétlős gyermeke 3—4 hónap alatt 15—20 koronát megkeres, az esetleges 1—2 korona büntetést is megfizetheti s mulaszt tovább.²

Megemlítendő népiskoláinknak azaz általános hiánya, melyet Szeberényi is kárhóztatólag kiemel munkájában tudniillik: míg a kicsiny Dániában az abc-től kezdve már a falusi gyermek szívébe oltják

¹ Szeberényi i. m. 35. oldal.

² Évi 400,000-et jóval meghaladó tanköteles gyermeket (magyar 33%) nem járattak iskolába. (1912. évi közállapotok ismertetése.)

az iskolában, jövő foglalkozásának szeretetét, nálunk e téren ugyszolván semmi sem történik, itt a fősúly az előirt tananyag és tantárgy betartása és elvégzése!

Az oktatással kapcsolatban volna megoldandó 16—20 éves ifjaink részére a *továbbképző tanfolyamok szervezése*, hol írás-olvasás és más ismeretekben gyakorlatot és jártasságot szerezhethének. Mert míg az erdélyi szászok, igen helyesen, 18 éves korig a mindennapi és ismétlő iskolába járatják az ifjuságot, nálunk, épen ez időkorban vannak minden rendszeres vezetés és irányítás nélkül.

A tanítás és oktatással kapcsolatban megemlítendőnek tartom az *asszonyok szellemi nevelését is*, épen a haladás okaért. A létért való küzdelem harcában, ma már erre szükség van. Azt már több ízben tapasztaltam, hogy a székely nem könnyen megy bele semmi új dologba vagy vállalatba addig, míg az asszonnyal, meg a gyermekeivel, ha már azok nagyobbak, meg nem beszélgette.

Azt is mondhatom, hogy egy korlátolt, szűklátkörű, értelmetlen asszony nagy akadályozó a haladásban, míg az értelmes, okos asszonyt „dicsérik a kapukban az ő cselekedetei.“

E téren a nevelés, a velők való foglalkozás, a papnég, tanítónég és tanítónök nemes feladata lenne. Ezeket „nöegylet“ keretében lehet véghezvinni.

A gyermeknevelés, az anya- és csecsemővé-

delem, szülői teendők, házi és gazdasszonyi teendők képezhetik tanítás illetve megbeszélés tárgyát.

Énekkar szervezése, ifjusági szavalóestélyek, színelőadások tartása ma már legtöbb helyen gyakorlatban vannak. Azonban ezek megtarthatásában és gyakorolhatóságában nagy akadály megfelelő helyiség hiánya. Legtöbb helyen az iskolai tanterem szolgál e célra, de ez sok nehézséggel van összekötve, engedélykérés terem használatára, iskolai butorok rongálása, az ezért való felelősség stb. Kívánatos tehát minden faluban egy *Népotthon* vagy *Népház* megteremtése, mely megfelelő helyiségeivel, ezt a célt szolgálja.¹ Itt lehet hetenként felolvasó összejöveteleket tartani, melyeknek rendezésében, anyagi és szellemi támogatással van az „*Országos Közművelődési Tanács.*“

Igen jótékony és építő hatással van s azt mondhatom, hogy a népnevelés koronája a „*vetítő képes előadás.*“ A szemléltetve való tanítás, a legközvetlenebb nemcsak a gyermekeknél, hanem a felnőtteknél is. A gazdasági s általában a szociális kérdések iránt is, ezek által, mintegy szórakoztatva lehet, a nép körében érdeklődést ébreszteni. Egy kisebb kivitelű *vetítőgép* beszerzése 200 koronába kerül, ehhez a vetítő képeket elég jutányosan adja kölcsön az „*Uránia Magyar Tud. Egyesület.*“

Egészségügy. Ezen nyugszik a nemzeti élet egész alapja. Mégis olyan mostoha elbánásban ré-

¹ Lásd Nyolc év stb. i. m. 25. oldal.

szesül e tekintetben is a falu. Bár a faluról úgy szoktunk beszélni, mint az egészség forrásáról. Van is benne valami. A falusi embernek foglalkozása s életmódja, sokszor táplálkozási viszonya, határozottan egészségesebb, mint a városi emberé. De csak általánosságban van ez így, a részletek bizony nagyon sok elszomorító dolgot mutatnak. Nincs szánalmasabb látvány, mint mikor a faluból a városba vezető rossz uton találkozunk egy-egy dőcögő szekérrel, amelyről párnák közül, egy-egy fájdalmas arc mered felénk: *ez a falusi beteg*, akit visznek be a városba, mert a magyar falvak tulnyomó nagy részében nincs sem orvos, sem patika. A falu elhanyagolt bajai közé tartozik a mostoha *közegészségügy is.*

A városi embernek lépten-nyomon egészségügyről beszélnek, de a faluval, e tekintetben is, nagyon keveset törődnek.

Az 1908. évi kimutatás szerint Magyarországon 12,418 község közül csak 1380 faluban volt orvos. (Valamivel több mint $\frac{1}{10}$ részben). 4114 község 10 km.-nél nagyobb távolságra van az orvosi székhelytől, 991 község 15 km. 690 község 20 km.-nél távolabb. Az elhaltak 44% minden orvosi segítség nélkül halt meg. A körorvosi állások egyrésze országszerte betöltetlen, mert az orvosok megélhetési viszonyok mostohasága miatt kénytelenek bemenekülni a városba, ahol mégis csak akad egy kis honorárium, akad beteg, aki megfi-

zeti az orvosnak, a vele való bajlódásnak, tisztességes ellenértékét.

A községi és körorvosok legtöbb helyen gyenge javadalmazásban részesülnek s nyugdíj igényük is rendezetlen.

Ez irányu kérdés végleges rendezéseig igen helyes megoldásnak látnám az erdélyi szászoknál már gyakorlatban levő azon eljárást, hogy minden faluból elküldenek egy özvegyasszonyt ápolónőnek kiképeztetni, hogy a beteg falusi embert legyen ki szakszerűen ápolja.¹ Ha ez minden helyre nem is tudna eljutni, mégis szakszerű tájékoztatást ad addig, míg orvoshoz jutnak.

(Ennek jóirányu hatását községemben tapasztalom, hol véletlenül, egy 10 évig kórháznál működött ápolónő van.)

Az egészségüggyel kapcsolatos, az *anya, csecsemő és gyermekvédelem*. Ez szomorú képet nyújt hazánkban. Egyes vidékeken gyermek-áldás van, de nagyon sok helyen, a nyomoruság és szegénység miatt, nem áldásnak, hanem bajnak tartják. Nem ritka eset, hogy a világból hamar eltávozó gyermek sorsán nagyobb az öröm, mint megérkezésén. Ennek oka, a fokozódó nehéz gazdasági megélhetésből származó nyomoruság.

Igen téves felfogásnak tartom az agrárius irányuak, azt a több helyen hangoztatott állítását,² hogy

¹ Dorner B. Az erdélyi szászok mezőgazdasága. 88. old. Győr.

² Magy. Gazd. Szemléje. 1905. okt. szám. 518 old. Hírlapi cikkek. R. k. püspöki körlevél.

az egy gyermekrendszer a szegény embernél a vallásos érzés gyengülésével jár. Ez állítás részletesebb fejtegetés tárgyául szolgálhat, de már itt kifogást emelek eme felfogás ellen. Mert ugyanezen cikk írója más helyen ezt írja: „A konzervativizmus ragaszkodik a keresztény világnézet alapján kifejlődött fönnálló társadalmi rendhez“.¹

Az evangéliumi kereszténység alapján, a konzervativizmus védői által magasztalt, meglevő *társadalmi rend*, nem állhatott elő. A Jézus által hirdetett szerető atya, sokkal igazságosabb Isten, mintsem azt akarhatná, hogy némelyek földi jóllétben usszanak s e mellett azt kívánják, hogy a „*nincstelének*“ körülöttük szaporodjanak, az ők fenntartásuk érdekében való dolgozásért! Ez lehet a felsőbb osztályok és a mindeneken uralkodni akaró „*egyház*“ elve és óhajta, de nem Jézusi, nem evangéliumi. Igen helyesen mondja Szeberényi lelkész: „Ha valahol, úgy hazánkban elmondhatjuk azt, *a mi nyomoruságunk nem Istentől származik, hanem az emberektől!*“²

Annak a szegény, 6—8 gyermekes családnak a szilárd vallásos érzés mellett, földi táplálékra, emberszeretetre van szüksége, az előbbit csak munkája után kapja meg. De milyen érzés kelhet lelkében a vallás és Isten iránt, midőn anyaságának terhes napjaiban, az utolsó pillanatig robotolnia kell és sokat mondok, ha *egy hétig pihenhet* a

¹ Magy. Gazd. Szemléje. 1905. apr. sz. 241. old.

² Szeberényi i. m. 86. oldal.

gyermekágyas szegény asszony, mert nincs ki el-
lássza sem őt, sem övéit. Az emberszeretet pedig
hiányzik. Nem csodálom, ha a sok gyermektől kez-
denek félni. S ha már megvan gyakran megcsik,
hogy nem igen gondozza és csakugyan, a szó szo-
ros értelmében, Istenre bizza.

Igen találó hasonlatot olvastam egyik gazd.
írónál e tárgyra vonatkozólag, midőn így fejezi ki
emez igaz tényt: „Nálunk az ellőfélben levő állat
sokkal több gondozásban és kiméletben részesül a
jövendő anyánál.“

A statisztika is szomorú bizonyyságot nyújt e
téren is. Az 5 éven alóli gyermekhalandóságra
45⁰/₀ esik.

Ennek oka a fentiek mellett még a *bába-
kérdés* sok helyen való rendezetlensége.

A nyári gyermek *napközi otthonok* intézménye,
hol a mezei munkások kis gyermekei gondozásban
— ha lehet étkezésben — részesülnek, elősegítik
a kispazdánép munkahelyzetét.

Az állami gyermekvédelem az „*Országos Gyer-
mekvédő Liga*“ keretében; az 1913. évi VII. t.
cikk alapján a fiatalokúak bíróságáról hozott tör-
vény megismerése a pártfogó (patronázs) egyesü-
letek támogatása.¹

A közlekedés, postaügy, telefon, távirda kellő
körültekintéssel és nem befolyások szerinti rende-
zése, mind lényeges előmozdító a falu emelésének.

¹ Özv. Schulzné és Gidófalvi. A magyar pap és tanító szóc.
kötelességei. 83. oldal.

Az olvasó- és gazdakörökön kívül a népmű-
veltség emelésének fokozására igen hasznos eljárás,
mint „a székelyföldi miniszteri kirendeltség“ több
izben gyakorolt is már, a *gazdasági tanulmányi
kirándulások* rendezése, mely a látókört és az ismer-
tet szélesíti és fokozza. Ez tagadhatatlanul meg-
látszik Amerikát megjárta híveinek gondolkodásmód-
ján és értelmiségén is.

Védekeznünk kell, illetve keresnünk azokat a
módozatokat, melyek által megakadályozhatjuk azt
a másik kirándulást, melyet *kivándorlásnak* neve-
zünk s mely által annyi nemzeti erőt és értéket
veszítettünk és veszítünk. Ezt a nyomasztó gazda-
sági helyzet javításával lehet elérni. A kivándor-
lásra vonatkozólag azt írja Szeberényi: „Gondol-
kozó és a viszonyokat alaposan mérlegelő ember
tisztában lehet azzal, hogy mi készíti az embere-
ket a kivándorlásra, tisztában van azzal, hogy ez
a *kivándorlás a föld népének leplezett vagy nevez-
zük „csendes lázadása“ a hazában létező reá nézve
elviselhetetlen szociális állapotok ellen. A kiván-
dorlásnak csak egy célravezető és jogosult ellen-
szere van: jobb helyzetet teremteni a munkásnak,
parasztnek itthon és akkor nem fogja elhagyni
hazáját, mert a szülőföldnek szeretete velünk szü-
letett érzés“.¹*

Nagy hibája és bűne mindenkori állami kor-
mányzatunknak, hogy akarva vagy akaratlanul

¹ Szeberényi, I. m. 67—86. oldal.

sohasem gondoskodott még, hogy a törvényhozás által megalkotott *törvényeket* a nép *megismerje* s tudja mihez alkalmazkodják. A nép rendszeren akkor ismeri a megalkotott törvény egyik-másik szakaszát, a midőn akaratlanul beleütközik s viselnie kell annak büntető súlyát. Itt az igyekezet arra kell irányuljon, hogy *több jóakarat* és *jobb közigazgatás* adassék a nép számára. A főszolgabíró és a büntető bíróság ne félelmetes ostora, hanem jóakaratú atyja és bizalmas tanácsadója legyen a népnek.

Sok falunak, sok családnak terhe az elgyengült öreg vagy munkaképtelenné vált ember. Míg a hivatalnoki osztály nyugdíjjal gondoskodik öreg napjairól, addig sok elgyengült öreg kegyelemkenyéren kínlődik vagy a mi még rosszabb, a falu által való eltartásra szorul. Ha földbirtoka van, azt vénségére vagy át kell adja nyermekeinek vagy ha ez nincs s művelni képtelen lévén, a művelő veszi el a haszon nagyobb részét. Az ilyen helyzeteken segíteni lehet a *nyugdíjintézmények* által. Ilyenek: 1. „Az országos gazdasági munkáspénztár,“ mely a m. kir. földművelésügyi miniszter felügyelete és ellenőrzése alatt áll. (1900: XVI. t.-c. és 1902: VIII. t.-c. vannak meg az erre vonatkozó intézkedések és rendelkezések).

Két fő csoportja van u. m.: balesetbiztosítás és nyugdíjbiztosítás. Ez utóbbihoz tartozik a haláleseti segély biztosítása.

2. „*Magyarországi Munkások Rokkant és nyugdíjegylete*“, alakult 1893. évben. Állami támo-

gatásban is részesül. Célja: *rokkantsegély nyugdíj* heti vagy évenkénti befizetések után.

Kivánatos volna ugynevezett mérsékeltebb irányu *életbiztosítások* szervezése falusi emberek részére.

Ezek vázlatos főbb vonásokban azok a szükségesebb teendők, melyeknek megismertetése óhajtandó és kívánatos. Ezek mellett vagy ezekkel kapcsolatban, a szociális teendőknek még számos mellékága kerül felszínre és tárgyalásra, melyek részletes megismerése szintén fontossággal bír.
